

ครูช่างศิลปหัตถกรรม

นางบัวจันทร์ นิปุณะ

ปิ่นปักผมโบราณ

จังหวัดเชียงใหม่

“ ปิ่นปักผมแม่แจ่ม ที่รุ่นบรรพบุรุษสร้างขึ้นมาด้วยสองมือ
ถ้าเราไม่เห็นคุณค่า และไม่รักษาไว้
ภูมิปัญญาโบราณนี้คงจะสูญหายไปอย่างน่าเสียดาย
จึงตั้งใจที่จะสืบสานและรักษาต่อไปจนกว่าจะสิ้นลมหายใจ ”

ปั้นปักผม ถือเป็นเครื่องประดับศีรษะของสตรีชาวล้านนา ใช้ประดับเสริมความงามแทนการใช้ดอกไม้ที่มีกลิ่นหอม เช่น กระจังงา มะลิ เอื้องผึ้ง เกิดดงา เป็นต้น เสียบลงบนช่อมวยผม เพื่อเป็นการบูชาขวัญกระหม่อม 32 ขวัญ เพื่อความเป็นสิริมงคลตามความเชื่อที่มีมาแต่โบราณ ต่อมาพัฒนามาเป็นปั้นปักผมที่ทำขึ้นด้วยโลหะเงิน ทองคำและทองเหลือง ได้รับความนิยมในกลุ่มผู้ที่มีบรรดาศักดิ์ ขุนนางและเจ้านายชั้นสูงที่มีกำลังทรัพย์มากพอในการจัดหาครอบครองส่วนตน

การอนุรักษ์สืบสานภูมิปัญญา

นางบัวจันทร์ นิปุณะ ผู้สืบทอดการทำปั้นปักผมล้านนา ต่อจากนายก้อนแก้ว อินตะก้อน (คุณพ่อ) ประชาญ์ท้องถิ่น ผู้มีความชำนาญในการทำปั้นปักผมโบราณ คนสำคัญของอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ที่ได้ส่งต่อทักษะภูมิปัญญา เทคนิคการทำปั้นปักผมอันเป็นเอกลักษณ์แห่งล้านนา ให้แก่นางบัวจันทร์สืบทอดต่อทุกกระบวนการมาจนถึงปัจจุบัน

นางบัวจันทร์ เริ่มต้นเรียนรู้การทำปั้นปักผมจากการนำเหรียญสตางค์แดง (เหรียญสลึง) มาผ่าครึ่ง นำไปเผาไฟเพื่อหลอมละลาย แล้วนำมาตีขึ้นรูปเป็นทรงกรวยคล้ายร่ม ชาวล้านนาเรียกว่า “ปั้นจ้อง” และได้ฝึกฝนวิชาการทำปั้นจากนายก้อนแก้ว ผู้เป็นพ่อจนเกิดความเชี่ยวชาญ

จนเมื่อนายก้อนแก้วได้เสียชีวิต นางบัวจันทร์ก็ยังคงอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทำปั้นปักผมแบบดั้งเดิมอยู่อย่างต่อเนื่องมิได้ขาด โดยยังใช้อุปกรณ์การทำที่ได้รับมรดกตกทอดที่มีมูลค่าทางจิตใจและไม่สามารถหาซื้อได้ เช่น ตะเกียง แม่พิมพ์ และบีมลมโบราณ เป็นต้น สร้างผลงานที่คงความเป็นเอกลักษณ์ของปั้นปักผมแบบล้านนา

ปัจจุบันนางบัวจันทร์ นับเป็นช่างฝีมือคนสำคัญของบ้านแม่แจ่ม ที่ยังคงเหลืออยู่เพียงครอบครัวเดียวเท่านั้นในประเทศไทยที่ยังคงสืบทอดภูมิปัญญาการทำปั้นปักผมโบราณ และยึดเป็นอาชีพมาจนถึงปัจจุบันเป็นเวลากว่า 31 ปีมาแล้ว

ปิ่นปักผม ลายดอกพิกุล 4 ชั้น (เบอร์ 1 - เบอร์ 5)

ปิ่นปักผม ลายดอกพิกุล 3 ชั้น

ปิ่นปักผม ลายดอกพิกุล 4 ชั้น

ภูมิปัญญาที่สะท้อนทักษะฝีมือเชิงช่าง

ภูมิปัญญาการทำปิ่นปักผมโบราณในอดีต จะใช้เหรียญสตางค์แดง (เหรียญสลึง) นำมาหลอมละลายเพื่อตีขึ้นรูปให้มีรูปทรงคล้ายร่ม หรือยอดเจดีย์ ปัจจุบันใช้แผ่นโลหะทองเหลือง นิกเกิล เงิน หรือทองคำ ในการสร้างสรรค์ชิ้นงานให้ได้องค์ประกอบ 3 ส่วน คือ หัวปิ่น ฐานปิ่น และก้านปิ่น โดยขนาดความยาวของปิ่นต้องมีความยาวโดยรวมประมาณ 12-15 เซนติเมตร ถือได้ว่าเป็นขนาดที่เหมาะสมตามหลักกายวิภาคของผู้ใช้งาน

พื้นผิวของหัวปิ่นจะถูกตกแต่งลวดลาย เป็นลวดลายดอกพิกุลซ้อนกันเป็นชั้น ๆ จำนวน 3 ถึง 5 ชั้น (จำนวนชั้นเปรียบเสมือน วัฏจักรของมนุษย์) ส่วนที่เป็นยอดแหลม มักมีลักษณะคล้ายเจดีย์ ชาวล้านนามักจะสื่อความหมายตามความเชื่อที่มีมาตั้งแต่โบราณ หมายถึงการบูชาพระพุทธคุณทางพระพุทธศาสนา เพราะปิ่นจะถูกนำมาประดับบนยอดมวยผมของสตรีชาวล้านนาเป็นการบูชา 32 ชาติ นิยมทำด้วยวัสดุเงิน หรือทองเหลืองประดับด้วยพลอย แก้วทิว (ทับทิม) หินสี และแก้วสี บริเวณส่วนยอดของปิ่นให้เกิดความสวยงาม

ปิ่นปักผมโบราณมี 5 ขนาด คือ เบอร์ 1 - เบอร์ 5 เบอร์ 1 ซึ่งเป็นขนาดเล็กที่สุด มีเส้นผ่านศูนย์กลางขนาด 4 เซนติเมตร และเบอร์ 5 ขนาดใหญ่ที่สุดมีเส้นผ่านศูนย์กลางขนาด 8 เซนติเมตร นำมาประกอบเข้ากับฐานปิ่นที่มีลักษณะเป็นแผ่นโลหะทรงกลมเจาะรูตรงกลางสำหรับสอดก้านปิ่น ทุกกระบวนการล้วนเป็นขั้นตอนที่ต้องใช้ความชำนาญเชิงช่างชั้นสูง ช่างต้องมีความรู้และความเที่ยงตรงของมือที่สัมพันธ์กับสมอง จึงจะทำให้ปิ่นปักผมออกมาสมดุลและสวยงาม

เอกลักษณ์ผลงานที่โดดเด่น

เอกลักษณ์ที่โดดเด่นในผลงานที่บ่งบอกถึงทักษะฝีมือของนางบัวจันทร์ ได้แสดงผ่านผลงานปักปักผมโบราณทุกชิ้นที่นางบัวจันทร์ยังคงยึดกระบวนการทำปักปักผมตามแบบโบราณดั้งเดิมของชาวแม่แจ่มทุกขั้นตอนได้อย่างสมบูรณ์ ผลงานทุกชิ้นได้รับการยอมรับในวงกว้างภายใต้ชื่อว่า “ปักแก้วจันทร์” ซึ่งที่มาของชื่อมาจากชื่อของพ่อแก้วกับชื่อของนางบัวจันทร์

เอกลักษณ์ปักปักผมฝีมือของนางบัวจันทร์ มีทั้งรูปทรงเจดีย์ที่มีการตอกชั้นกลายเป็นชั้น ๆ ตั้งแต่ 3 ชั้น ไปจนถึง 5 ชั้น และการประดับหัวปักด้วยแก้วหลากสี ซึ่งในปัจจุบันมีเพียงในครอบครัวของนางบัวจันทร์เพียงครอบครัวเดียวเท่านั้นที่ยังคงอนุรักษ์และสร้างสรรค์ผลงานจนถึงทุกวันนี้

ปักปักผมโบราณในอีกรูปแบบหนึ่งที่นางบัวจันทร์ได้รื้อฟื้นให้กลับมามีชีวิตขึ้นอีกครั้ง จากที่เคยหายสาบสูญไปแล้ว คือ “ช่อดอกไม้ไหว” ที่ทำขึ้นด้วยแผ่นโลหะบาง ๆ นำมาดัดขึ้นรูปและตัดแต่งให้มีลักษณะคล้ายดอกไม้และใบไม้ รวมกันเป็นกลุ่มเป็นช่อสวยงาม ภาษาท้องถิ่นเรียกว่า “เอื้องเงิน เอื้องคำ” มีความโดดเด่นอยู่ที่ความพลิ้วไหวเมื่อนำมาปักประดับบนยอดมวยผมของสตรีจะมีการเคลื่อนไหวไปมาราวกับดอกไม้และใบไม้ที่พลิ้วไหวไปตามลม เป็นอีกหนึ่งเอกลักษณ์ทางภูมิปัญญาโบราณของชาวล้านนาที่เหลือผู้ทำอยู่น้อยราย

ปักปักผม ลายดอกพิกุล 5 ชั้น

ปักปักผม ลายดอกพิกุล 3 ชั้น ประดับแก้ว

ปักปักผม ลายดอกพิกุล 3 ชั้น ประดับแก้ว

ปิ่นปักผม ลายดอกพิกุล 3 ชั้น ประดับแก้ว

ปิ่นปักผม ลายดอกพิกุล 4 ชั้น

การถ่ายทอดความรู้และการพัฒนาผลงาน

นางบัวจันทร์ ถือได้ว่าเป็นช่างทำปิ่นปักผมคนสำคัญที่เหลือเพียงรายเดียวในปัจจุบัน นอกจากการอนุรักษ์รูปแบบปิ่นโบราณดั้งเดิมตามแบบของชาวล้านนาแล้ว นางบัวจันทร์ยังคงพัฒนาผลงานชิ้นใหม่ด้วยการรื้อฟื้นการทำ “ช่อดอกไม้ไหว” หรือเอื้องเงิน เอื้องคำ ให้กลับมาเป็นที่รู้จักอีกครั้ง โดยนางบัวจันทร์ได้ถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ผู้ที่สนใจอยู่เสมอมิได้ขาด ซึ่งมีทั้งนักเรียน นักศึกษาและ

บุคคลทั่วไปเข้ามาเรียนรู้อยู่เสมอ โดยไม่ย่อากที่จะเป็นคนที่รักงานปิ่นปักผมของชาวล้านนาเอาไว้เพียงคนเดียว แต่อยากให้มีคนรุ่นหลังได้สืบสานและรักษาต่อไป ในวันนี้นางบัวจันทร์ยังคงมีความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะสืบสานการทำปิ่นปักผมโบราณของชาวล้านนาแม่แจ่มต่อไป จนกว่าจะทำไม้ไหวและจนกว่าจะสิ้นลมหายใจ

